row cemetery. Out of them 3 sites were exclusive: the archaeological finds discovered there supplemented earlier finds comprising huge and unique archaeological complexes. These were the Stone Age settlements (8 sites) located on the banks and islands of the Žalesa marsh; ancient settlements and hillforts of the vicinities of Dubičiai (22 sites) conjugating with the adjacent archaeological sites of the Karaviškės, Paramėlis, Margiai and Gribaša, and finally the Rudnia and the Titnas lake complex of flint-stone mines, processing sites and ancient settlements (4 sites). These sites distinguishing with abundant archaeological materials make unique treasuries of our past which may provide inestimable scientific information, so their preservation must receive a special attention from the side of both the public and the state.

Most of the newly discovered archaeological sites were found and their territories were established applying methods causing minimal archaeological destruction as well as using data provided by the relevant sciences (palaeogeography, geomorphology, botany, and soil research).

VILKYŠKIŲ, OPSTAINIŲ IR ŠEREIKLAUKIO PILIAKALNIŲ GYVENVIETĖS

Valdemaras ŠIMĖNAS

2005 m. Rambyno regioninis parkas vykdė projektą „Projektinės dokumentacijos parengimas Rambyno regioninio parko Lankytojų centrui įrengti ir svarbiausiems paveldo objektams pritaikyti lankymui“. Viena iš sudėtinių šio projekto dalių buvo Vilkyškių, Opstainių, Šereiklaukio piliakalnių pritaikymo lankymui techninių projektų parengimas. Tam išvardytuose objektuose numatomose žemės judinimo darbų vietose atlikti žvalgomieji archeologiniai tyrinėjimai bei surinkta istorinė medžiaga.

Vilkyškių (Raudondvario, Opstainių) piliakalnis su gyvenviete (vokiškai *Willkischken*) yra Raudondvario kaime (Pagėgių sav., Vilkyškių sen.), 2,05 km į V nuo Jūros dešiniojo kranto, 1,9 km į P nuo Jurbarko–Mikytų kelio, 400 m į ŠR nuo kelio iš Palumpių į Vilkyškių–Bitėnų kelią ir 150 m į PV nuo Vilkyškių–Bitėnų kelio. Piliakalnio šlaitai statūs, 17–20 m aukščio, aikštelė pailga, 84 m ilgio ir 40–18 m pločio. Šalia esančioje gyvenvietėje rasta lipdytos keramikos lygiu ir grublėtu paviršiumi (datuojama I–X a.). Piliakalnis su gyvenviete įrašyti į NKVR (A 508P). Anksčiau piliakalnis buvo respublikinės reikšmės paminklų sąraše (AR 1110 – įrašytas 1972 03 30). 1988 ir 1993 m. nustatyta ir patvirtinta paminklo teritorija, 1995 m. – apsaugos zona.

Archeologinėje literatūroje prie piliakalnio minimas Vilkyškių kapinynas. Jo tiksli vieta nežinoma.

Vilkyškių vietovardis pirmą kartą paminėtas tik tarp 1490 ir 1540 m. Todėl darytina išvada, kad piliakalnis anksčiau vadintas kitu vardu. Greičiausiai tai Opstės kalnas, o vietovardis yra vandenvardinės kilmės nuo šalia piliakalnio tekančio *Apstos* upelio. Upėvardis, V. Pėteraičio nuomone, reiškia „upelis,

šaltinis". Taigi galima konstatuoti, kad senojoje literatūroje Opstainių (Absteinen) vardu minimas piliakalnis šiuo metu vadinamas Vilkyškių vardu. Tuo nesunku įsitikinti pagal nuorodas: „Schloßberg" 2 km nördlich Absteinen" („Piliakalnis" 2 km šiauriau Opstainių) (H. Crome, *Verzeichnis der Wehranlagen Ostpreußens, Prussia*, Köönigsberg, 1938, Band 32, Teil 1, p. 192), be to, E. Gizevijus, užrašęs padavimus apie Opstės pilį, pateikia Vilkyškių piliakalnio piešinį (E. Gisevius, Volkssagen von der Schlosssberge im Jura Gebiet, *Neue Preussische Provinazial-Blätter*, Königsber, 1859, t. 3, p. 175–176, pav. 5).

Nesusipratimas dėl piliakalnių lokalizacijos atsirado tarpukaryje, kai anksčiau Absteinen vadintas piliakalnis buvo administraciškai priskirtas ir pervadintas Vilkyškių vardu. Tuo metu (1936 m.) VAK buvo sudarytas Vilkyškių piliakalnio aprašymas, nubraižytas planas, įdėtos nuotraukos (VAK byla 37, p. 80–84). Čia jis aprašytas (Obstainių) Vilkiškio pavadinimu. Toje pačioje VAK byloje yra aprašytas ir antrasis piliakalnis – Opstainių (VAK byla 37, p. 74–76). Ši vardų kaita ir aprašymas skirtingais vardais, matyt, ir suklaidino archeologą Adolfą Tautavičių. Jis 1963 m. žvalgomosios archeologinės ekspedicijos ataskaitoje jau rašė, kad Opstainių piliakalnis yra „gana smulkus, neįspūdingas, bet plačiai žinomas archeologinėje literatūroje" (*LIIR*, f. 1, Nr. 187, p. 98). Tuo tarpu tikrąjį Opstės arba šiuo metu Vilkyškių vardu minimą piliakalnį A. Tautavičius apibūdino taip: „Iki šiol šis didžiulis piliakalnis archeologinėje literatūroje yra žinomas mažai". Vėliau tie patys duomenys pateko į LAA II tomą (*LAA*, 1975, t. II, p. 118, Nr. 491 (Opstainiai); p. 182, Nr. 822 (Vilkyškiai)). Opstainių piliakalnis buvo įtrauktas į respublikinės reikšmės paminklų sąrašą (AR 1108), Vilkyškių piliakalnis įrašytas numeriu AR 1110. Šią A. Tautavičiaus klaidą pastebėjo ir pirmasis dėmesį atkreipė archeologas L. Tamulynas (L. Tamulynas, Klaipėdos krašto XIX a. vid. – XX a. pr. topografiniai žemėlapiai kaip informacijos apie archeologinius objektus šaltinis, *Lietuvos kultūros paveldo kartografiniai tyrimai: raida, būklė, perspektyva*, Vilnius, 2001, p. 104–105). Kapinyno buvimo šalia piliakalnio faktas taip pat kol kas nepagrįstas konkrečia archeologine medžiaga.

Vertinant vizualią Vilkyškių piliakalnio ir papėdės gyvenvietės būklę galima konstatuoti, kad šiuo metu piliakalnis ir jo aplinka yra labai apaugę medžiais ir sunkiai prieinami. Piliakalnio P ir PV šlaite yra kelios erozijos atodangos. Ateityje jas būtina sutvarkyti. Pagal pirminį projektą buvo numatyta nutiesti dviračių taką piliakalnio aikštelės R pakraščiu, sutvarkyti želdinius, padaryti medinį tiltuką per Apstos upelį ir įrengti privažiavimo keliuką prie šiuo metu tvenkinio P gale esančios poilsinės.

2005 m. atlikti archeologiniai žvalgomieji tyrinėjimai. Šurfais ištirtas bendras 25 m^2 plotas ir aptiktos dvi naujos gyvenvietės prie piliakalnio R papėdės bei už upelio į P nuo piliakalnio. Tyrimai parodė, kad piliakalnis ir šalia esančios gyvenvietės naudotos labai ilgą laiką. Piliakalnio R papėdėje susiformavo net 1,3–1,5 m storio kultūrinis sluoksnis. Šurfuose rasta grublėta keramika, apdegęs molio tinkas, degėsiai. Tai rodo, kad gyvenvietės ne vieną kartą buvo sudegintos. Sprendžiant pagal keramiką ir atsitiktinius radinius, gyvenvietės buvo naudotos visą I tūkst. ir II tūkst. pradžioje. Į P nuo Apstos upelio šurfe 5 buvo aptikta didelė lipdytos grublėtu paviršiumi keramikos ir perdegusio molio kon-

centracija (greičiausiai krosnies pado liekanos). Be to, prie piliakalnio esančiame griovyje prieš dešimtmetį V. Šimėnas surado ankstyvą sukamųjų girnų akmenį. Ateityje reikia patikslinti paminklo teritorijos ribas. Ypač svarbu patikslinti gyvenvietės R ribą, kadangi čia norėta daryti autobusų stovėjimo aikštelę.

Kalno šlaitų sutvarkymo, laiptų įrengimo ir privažiavimo kelių ar takų tiesimo darbus būtina atlikti žvalgant archeologui. Taip pat tikslinga atlikti papildomus archeologinius tyrimus naujai surastose gyvenvietėse. Ateityje būtina patikslinti visų šalia piliakalnio esančių gyvenviečių teritorijas.

Opstainių piliakalnis ir gyvenvietė. Opstainių piliakalnis, dar vadinamas Opste, Apste, Apskalviu, yra Opstainio kaime (Pagėgių sav., Vilkyškių sen.), 1,75 km į PV nuo Vilkiškių (Raudondvario) evangelikų kapinių II, 800 m į ŠV nuo Opstainio kaimo evangelikų kapinių ir 200 m ta pačia kryptimi nuo Vilkyškių–Bitėnų kelio. Piliakalnio liekanos stovi patvenkto bevardžio upelio dešiniajame krante. Piliakalnio šlaitai gana statūs, žemi. Viršuje yra beveik apskrita 20–22 m skersmens aikštelė. Piliakalnis su gyvenviete 1997 m. buvo įrašyti į NKVR (A 507K). Paminklas užima 0,58 ha teritoriją.

Kaip jau minėta aprašant Vilkyškių piliakalnį, suabejota, ar tai tikrai piliakalnis ir ar čia stovėjo Opstės pilis. 2005 m. atlikti žvalgomieji archeologiniai tyrinėjimai, kuriais siekta ištirti pagal rengiamą piliakalnio sutvarkymo projektą numatomų statyti laiptų vietą, patikslinti kalno paminkliškumą ir šalia kalno paieškoti iš literatūros žinomo Opstainių kapinyno ar gyvenvietės.

Šurfais ištirtas bendras 21 m^2 plotas. Materialinės kultūros pėdsakų, archeologijos paminklų požymių nei „piliakalnyje“, nei „papėdės gyvenvietėje“, nei jų aplinkoje nerasta. Tai ne archeologijos paminklas. Be to, „piliakalnio ir papėdės gyvenvietės“ teritorija bei aplinka kelių šimtų metrų spinduliu buvo patikrinta metalo ieškikliu, bet be rezultatų. Tik viename šurfe buvo aptikta radinių (vėlyvos žiestos keramikos, pypkės kandiklio fragmentas ir kt.) sietinų su šalia buvusia Opstainių dvarviete ir kaimaviete. Tačiau ir šie radiniai čia patekę kaip šiukšlės, niveliuojant buvusio keliuko pakraščius ir užverčiant duobes bei kalvos nelygumus. Taigi galima daryti išvadą, kad senojoje literatūroje minima Opstės pilis ir Opstainių vardu minimas piliakalnis yra sietinas su šiuo metu Vilkyškių vardu vadinamu piliakalniu.

Galima konstatuoti, kad nors teritorijoje archeologinių vertybių nerasta, tačiau „piliakalnio“ tvarkymo darbus galima pradėti. Ateityje čia galėtų būti poilsiavietė prie tvenkinio. Be to, anotacinėje lentoje šalia poilsiavietės būtina pažymėti, kad tai yra natūrali kalva, su kuria XX a. II pusėje buvo siejama Opstės pilis. Taip būtų ištaisyta archeologinėje literatūroje išplitusi klaida. Siūlau Opstainių piliakalnį ir gyvenvietę (A 507P) išbraukti iš archeologijos paminklų registro, tačiau kalniuką sutvarkyti ir šalia jo įrengti turistams poilsiavietę su regykla ir anotacine lenta.

Šiuo metu kalvelę užstoja papėdėje, matyt, „dėl grožio“ pasodinti ąžuolai. Be to, prieš kalvą ir ant jos viršaus prižėlę daug gervuogių, kurių persipynusios šakos aikštelę padaro sunkiai įveikiama tvirtove. Kalvelės Š papėdėje yra likęs karo metų įtvirtinimas bei žvėrelių urvai. Tvarkant aplinką vertėtų įrengti laiptus į statų molingą kalvos šlaitą, iškertant ar praretinant medžius reikėtų atidengti vaizdą į šalia

esantį tvenkinį. Taip atsirastų graži poilsiavietė su apžvalgos aikštele.

Šereiklaukio piliakalnis, gyvenvietė ir kapinynas (A 512P). Piliakalnis yra Pagėgių sav., Vilkyškių sen., 1,1 km į PV nuo Jūros ir Nemuno santakos, 600 m į PR nuo Šereiklaukio kaimo kapinių ir 200 m į ŠV nuo Vilkyškių–Bitėnų kelio. Piliakalnis datuojamas XIII a. Čia lokalizuojama skalvių pilis Sareka, kuri minima XIII a. rašytiniuose šaltiniuose. Piliakalnis ir gyvenvietė įrašyti į NKVR (A 512P). Jį 1988 m. surado V. Šimėnas. 1992 m. piliakalnis buvo įrašytas į Respublikinės reikšmės paminklų sąrašą (AR 1922), 1993 m. nustatyta paminklo teritorija, 1995 m. patvirtinta paminklo apsaugos zona.

Apie Šereiklaukio piliakalnio atradimą V. Šimėnas rašė to meto spaudoje (Kur stovėta Šereikos pilies, *Leniniečių balsas* (Tauragė), 1988 m. rugsėjo 29 d., Nr. 118; Kur stovėjo Sareikos pilis?, *Pamarys* (Šilutė), 1989 m. sausio 17, 24 d., Nr. 7, 10; Kur stovėjo Sarecko pilis, *Mokslas ir gyvenimas,* 1990, Nr. 2, p. 27–28; Dėl Sareikos pilies lokalizacij*os* ir skalvių–lietuvių ribų XIII a. pabaigoje, *Iš Lietuvos istorijos tyrinėjimų. Jaunųjų istorikų darbai,* Vilnius, 1991, t. 7, p. 5–12).

Petras Dusburgietis, „Prūsijos žemės kronikoje" aprašydamas kryžiuočių užkariavimus ir kovų su skalviais pradžią, 1276 m. mini Sarekos (Sarecka) pilį. Daugelio tyrinėtojų nuomone, Sarekos pilis minima dar 1344 m. kryžiuočių ordino išduotoje privilegijoje, kuria skalviams broliams Praikiui ir Drabilgiui užrašyta žemė „no bi dem huse Sareibe", t. y. arti prie tuo vardu vadintos pilies. Čia pilimi pavadinta senoji piliavietė, greičiausiai piliakalnis.

Senesniuose dokumentuose ir žemėlapiuose Šereiklaukio gyvenvietė vadinama gana įvairiai. 1540 m. dokumente ji minima kaip Shhreygklauc. Vėliau, matyt, Sereiklaukio vardą turėjusi vietovė pastačius dvarą buvo suvokietinta ir pradėta vadinti Schreitlauken, nors kartu egzistavo lietuviška forma Šereiklaukis ir vokiečių–lietuvių hibridas Šereitlaukis, kuris įtrauktas į vietovardžių žinynus.

Piliakalnis iš R apsaugotas stataus Nemuno šlaito, iš P ir V – gilių šaltiniuotų griovų, o iš Š pusės nuo gretimų laukų atskirtas iškastu giliu grioviu ir pylimu. Aikštelė 65x35 m dydžio. Nėra abejonių, kad tai kovų su kryžiuočiais laikotarpio piliakalnis. Piliakalnio pylimas, aikštelė šalia pylimo ir piliakalnio V šlaitas apardytas karo metų apkasų ir įtvirtinimų. Piliakalnio V šlaite yra kelios šaltinių erozijos atodangos.

Šurfais ištirtas bendras 25 m^2 plotas ir aptikti du nauji archeologijos paminklai. Piliakalnio aikštelėje iškastas vienas šurfas, bandyta užlyginti karo metų apkasus, tačiau naudojant metalo ieškiklį pastebėta, kad čia karo metu vyko įnirtingi mūšiai, rasta daugybė skeveldrų ir šovinių, karo amunicijos. Todėl to sumanymo buvo atsisakyta. Kastas šurfas parodė, kad piliakalnyje kultūrinis sluoksnis nespėjo susiformuoti. Į Š ir V nuo piliakalnio pievoje buvo surasta pirmųjų amžių po Kr. gyvenvietė su laužavietėmis. Laužavietėse rasta lipdyta grublėtu paviršiumi keramika, molio tinko gabalai, perdegę akmenys ir gyvulių kaulai. Dvejuose šurfuose taip pat rastos kelios pavienės žiestos keramikos šukės, puoštos banguotu ornamentu, sietinos su piliakalnio egzistavimo laikotarpiu. Į ŠV nuo piliakalnio buvo surastas kapinynas. Šurfuose 10 ir 11 rasti du kapai. Vienas jų griautinis, antrasis degintinis. Abu kapai yra vienalaikiai. Pagal įkapes kapinynas datuojamas V–VII a. Griautinis mergaitės kapas orien-

tuotas galva į P. Kape ant krūtinės surasti du žalvariniai smeigtukai, ant rankos – apyrankė ir kojūgalyje – molinis verpstukas. Degintiniame kape rasta ilgakojė lankinė segė. Dar dviejuose šurfuose pastebėti kapų duobių kontūrai, bet kapai nebuvo preparuojami.

Kapinyno atradimas visiškai netikėtas, kadangi Šereiklaukyje jau yra žinomas šio laikotarpio kapinynas, vadinamas Milžinkapiu. Greta esantys vienalaikiai kapinynai rodo, kad apylinkės I tūkst. viduryje buvo labai tankiai apgyvendintos ir ateityje netoliese dar galima tikėtis aptikti nemažai naujų archeologijos objektų.

Kalno šlaitų sutvarkymo, laiptų įrengimo ir privažiavimo kelių ar takų tiesimo darbus būtina atlikti prižiūrint archeologui. Taip pat tikslinga atlikti papildomus archeologinius tyrimus naujai surastuose archeologiniuose paminkluose. Ateityje būtina patikslinti visų šalia piliakalnio esančių paminklų teritorijas.

FOOT SETTLEMENTS OF THE VILKYŠKIAI, OPSTAINIAI ANDŠEREIKLAUKIS HILL-FORTS

In 2005 the Rambynas Regional Park implemented the project of designing documentation preparation for the Rambynas Regional Park visitors' centre building and adapting for visiting the most important sites of the cultural heritage. Preparation of technical projects of the Vilkyškiai, Opstainiai andŠereiklaukis hill-forts adaptation for visiting was the integral part of the Project. Considering this, archaeological surveys were performed at the sites of the earthworks planned at the abovementioned hill-forts, and historical materials were collected.

In the vicinity of the Vilkyškiai hill-fort test pits covering 25 m^2 in total were excavated; and two new settlements were discovered: one at the E slope of the hill-fort, the other across the rivulet, S from the hill-fort. The cultural layer was up to 1.5 m thick and contained rusticated pottery shards, fragments of scorched clay daub and charred wood particles. In the vicinity of the Opstainiai hill-fort the total area of 21 m^2 was investigated, but nothing was found. This hill should not be assumed to be a former hill-fort. In the vicinity of theŠereiklaukis hill-fort the total area of 25 m^2 was investigated. At its N and W slopes a settlement dating to the first centuries A.D. was found. There were hearths, shards of hand-made rusticated pottery and wheel-made pottery decorated with a wavy pattern, a piece of clay daub, scorched stones and animal bones. Besides that, NW from the hill-fort the second burial ground ofŠereiklaukis was discovered, and two burials of the 5th – 7th century were investigated.

NAUJI DUOMENYS APIE AKMENIS SMAILIADUGNIAIS DUBENIMIS JONIŠKIO RAJONE

Ernestas VASILIAUSKAS

2005 m. įvairių kraštotyros ekspedicijų metu buvo rasti nauji ir patikrinti pagal žodinę tradiciją žinomi (Ročkiai, Tarbučiai, Žeimiai; pateikėjas A. Žalys (gyvenantis Juodeikių kaime, gimęs 1926 m.) (žr. *ATL 2002 metais*, V., 2005, p. 294–295) akmenys smailiadug-